

Vier Bestuursvorme binne een Dekade.

Gesonde verstand en breë insigte het ongetwyfeld die swaarste geweege toe die owerhede van die Z.A.R. besluit het dat Pretoria en nie Potchefstroom nie, voortaan die hoofsetel van hierdie staat sou wees. Na gelang die geldbronne van die Republiek ontdek en ontgin is, het dit duidelik geword dat hierdie oorplasing 'n wyse stap was, aangesien daar veel te sê is ten gunste van die argument dat 'n hoofstad so nou as moontlik verbonde moet wees aan die grootste inkomstebronne van die staat. Praktiese ondervinding het Pretoria aangewys as die gerieflikste en goedkoopste lokaliteit vanwaar die bestuur van die publieke aangeleenthede gerig kon word, sowel vir die regeringsraad as vir die volk.

Hoe die republikeinse regering in Pretoria in die historiese Raadsaal byeengekom het; hoe hierdie regering saamgestel was: 'n president verkies deur die vol-stemgeregtigde burgers vir 'n periode van vyf jaar, bygestaan deur 'n Uitvoerende Raad bestaande uit die staatssekretaris, die kommandant-generaal, twee stemgeregtigde burgers, die superintendent van natuurlike rike en die notule-houer (lg. twee Ex-Officio-lede); en 'n Eerste en Tweede Volksraad elk van sewe-en-twintig lede verkies vir vier jaar; watter belangwekkende vraagstukke hier bespreek is wat uitgeloop het op ingrypende beslissinge, om dan in die landsadministrasie toegepas te word, is vir die patriot wat 'n kennis van sy geskiedenis vir homself noodsaaklik ag, goed bekend.

Op 6 Junie 1900 het die republikeinse hoofstad in die hande van die imperialistiese veroweraar geval. Is die verrigtinge en gebeurtenisse wat in Pretoria plaasgegryp het ná lg. datum, ewe goed aan ons almal bekend?

Die Z.A.R. is vir die tweede keer op 1 September 1900 tot die Britse Ryk gevoeg deur 'n proklamasie uitgevaardig deur Lord Roberts vanuit Pretoria, wat finaal aldaar bekragtig is met die ondertekening van die vredestraktaat op 31 Mei 1902. Die Boereregering moes plek maak vir 'n militêre-cum-burgerlike administrasie onder 'n administrateur in al die hoofdorpe. Dit is in 1902 gevolg deur 'n konstitusie dd. 2 Augustus 1901 bestaande uit 'n Goewerneur (Milner), 'n Luitenant-Goewerneur (Sir Arthur Lawley) en 'n Uitvoerende Raad van kroonamptenare met wetgewende magte. In 1903 is die Wetgewende Raad onder die Luitenant-Goewerneur deur die Oktrooibriewe van 23 September 1902 vergroot tot 28 lede: 15 amptelik en 13 nie-amptelik, almal benoem deur die kroon. Persone soos sir George Farrar, sir Percy Fitzpatrick, E. F. Bourke, W. Hosken, R. K. Loveday, Harry Solomon, e.a. — almal Randse inwoners, mynmagnate of kapitaliste — is benoem tot lede van hierdie sg. Wetgewende Raad.

Dit is vanselfsprekend dat 'n regering wat aldus saamgestel is sonder dat die volk daaromtrent geraadpleeg is, hopeloos sou mistas wat betref die behoeftes van die verslane onderdane. In Desember 1902 het Chamberlain in Suid-Afrika aangekom. Die Boereleiers het onmiddellik die geleentheid benut om die node van die volk, soos hulle dit trouens alleen ken,

aan die heer voor te lê. Teen ongeveer die helfte van Januarie 1903 sou die ontmoeting in die Raadsaal te Pretoria plaasvind. Generaals Botha, Smuts en ander leiers het die woord daar gevoer na aanleiding van 'n memorie wat spesiaal vir dié samespreking opgestel is. Chamberlain het die geleentheid te baat geneem om hom uiters kil en beledigend teenoor beide die Boereleiers en die Afrikaanse volk uit te laat. Hulle versoek om groter tasbare hulp is as 'n gebaar van ondank bestempel vir wat reeds in die vorm van repatriasie gedoen was; op hulle voerstel dat daar samewerking en wedersydse vertroue moet wees, sou Chamberlain geantwoord het dat die Boere dit moet bewys . . . deur te help soek na die „Krugermiljoene"! Teen hulle pleidooi om amnestie vir die Rebelle waarmee die tronke van die Kaapkolonie toe gevul was, het hy homself verweer deur te verklaar dat in die Vredetraktaat nie sodanige bepaling neergelê is nie. Oor die Boereleiers se besware teen die onbillike oorlogskuld van 35 miljoen pond is minagtend geswyg. Die simpatie wat dus tydens die republikeinse tydperk uitgegaan het van die regering in Pretoria na die volk, die onderlinge vertroue wat bestaan het, is nou vervang deur koue, afsydige hofvaardigheid.

Die een flater na die ander is deur die aangestelde regeringsliggaam begaan. Daarteenoor het genl. Botha en ander Boerevoormanne die onverdeelde trou van die volk ontvang. Van lg. omstandigheid wou Goewerneur Milner op 'n onderduimse wyse gebruik maak om te verhinder dat die Boereleiers se gewildheid onder die Afrikaners toeneem, nl. deur in Februarie 1903 drie van hulle: generaals Botha, De la Rey en Smuts, „vertroulik" te nader om te verneem of hulle nie bereid sou wees om sitting te neem in die Wetgewende Raad nie. Ruitelik het hierdie drie volksmanne die aanbod van die hand gewys, want dit was duidelik dat Milner hulle alleen mede-verantwoordelik wou maak vir sy eie administratiewe wanpraktyke. Dit sou nie lank duur nie om te bewys dat die generaals se stap juis die dag verhaas het waarop daar 'n einde sou kom aan Milner se buitensporige bestuur en waarop Transvaal toevertrou sou word met selfregering.

Die algemene toestand het gaandeweg hagliker geword, die armoede drukkender, die laste swaarder en die vooruitsigte donkerder as ooit tevore. Die on-patriotiese regering te Pretoria se belange was net in Johannesburg vasgepen. Hulle was vertrouwd met die behoeftes van die mynindustrie alleen en het gemeen dat hulle deur die bevordering van die belange daarvan die hele land sou vooruihelp. Die onbillike verwagting dat die verpletterde volk die swaar oorlogskuld moes dra en die verontregting van die landstaal was al 'n skandelige verbreking van die vredetraktaat. Maar toe die kapitalisties-georiënteerde magnate-regering besluit om Sjinese in te voer om diens te doen as mynwerkers ('n besluit wat al tydens Chamberlain se besoek in Pretoria ter sprake gekom het), was die Afrikanervolk en sy leiers in Transvaal gereed vir kontra-optrede.

(Word vervolgd.)

J. M. H. van Aardt.

DE LOOR'S BPK.

Die oudste Bakkers van Pretoria

Met 65 lange jare
ondervinding

Verkoop die beste

BROOD EN KOEK

FOON 23291 VIR DIE BESTE DIENS